

Pròleg:

Imatges, mirades i representacions

Images, looks and representations

Gemma Orobitg i Roger Canals

Universitat de Barcelona (UB)

En el seu assaig *Representations and contradictions* (1997), Jack Goody estableix una relació consubstancial entre la representació i el dubte. Segons l'antropòleg britànic, tota representació –és a dir, tot signe cultural dotat de valor referencial- comporta una certa indefinició simbòlica, una obertura de significat, una pluralitat potencials de sentits. La història i l'antropologia comparada mostrarien com les representacions (imatges, textos, mites, somnis, *performances*...) haurien suscitat entre individus i grups culturals reaccions molt diverses, sovint contradictòries, que s'haurien traduït en diferents modes d'acció. Atès que no hi pot haver cultura sense representació, l'autor conclou que tot grup humà es troba en un procés permanentment de negociació dels seus propis significats culturals. Tota cultura es veuria així abocada a redefinir, d'una banda, la forma en què es concep i es representa a si mateixa i, d'altra banda, les estratègies simbòliques i materials a partir de les quals interactua amb altres grups i amb el món físic que l'envolta.

D'una manera o altra, els sis articles que presentem aquí, tots ells basats en investigacions etnogràfiques, posen de manifest aquesta ambivalència inherent a les representacions a la qual fa referència Goody. Ja sigui parlant de pintura, fotografia, somnis, estàtues religioses, interpretacions corporals o signes lingüístics, els textos que constitueixen aquest volum s'enfronten a la complexitat de la representacions culturals, analitzant-les des d'una perspectiva contextual, històrica i relacional, és a dir, posant èmfasi en les relacions socials que es teixeixen amb les representacions i, sobretot, a través d'elles. Així, en cadascun d'aquests assaigs es percep un esforç per pensar les representacions ja no només en termes purament simbòlics –abordant la qüestió del significat-, sinó en termes essencialment performatius –qüestionant-se com les representacions contribueixen a la redefinició de les relacions socials en un context cultural i històric determinat.

El primer text d'aquest volum dedicat a l'antropologia de les representacions porta per títol *La fotografía en el trabajo de campo: Palabra e imagen en la investigación etnográfica*. Gemma Orobitg analitza en aquest article el rol dels somnis entre els Pumé de Veneçuela i la seva vinculació amb les nocions de persona i de malaltia. Adoptant una perspectiva reflexiva, l'autora relata críticament l'ús que va fer durant el seu treball de camp de la fotografia i del

dibuix, mostrant així les potencialitats de la representació ja no només com a objecte d'estudi per a l'antropologia sinó també com a tècnica privilegiada d'investigació etnogràfica. El segon article que presentem se centra en el rol de les imatges religioses en el culte a María Lionza (Veneçuela). Roger Canals utilitza la noció de “doble règim de la imatge” (Didi-Huberman) per abordar la qüestió de l'ambivalència representacional de les imatges religioses, un dels problemes clàssics de la disciplina ja evocat per Tylor y Lévi-Bruhl fa més d'un segle. Una perspectiva similar adopta Roger Sansi en el seu text *Què passa amb els sants? Imatges del sagrat a Cachoeira, Brasil*. A partir d'una comparació sobre el rol de les imatges en el Candomblé, el Catolicisme i el Pentecostalisme, Sansi posa en evidència la impossibilitat de traçar una frontera clara entre semblança i presència – és a dir, entre el valor icònic i el valor indexical de les imatges religioses-, tot proposant un model d'anàlisi antropològic més centrat en l'observació de les pràctiques que no pas en la interpretació de les creences. D'altra banda, Gemma Celigueta ofereix un estudi de caràcter etnohistòric sobre el concurs de les reines indígenes a Guatemala. En el seu text hi convergeixen diferents tipus de representació: la representació política (líders del moviment indigenista), la corporal (interpretacions de les candidates al premi de reina indígena), la mental (en el sentit durkheimià de representació com a creença o valor) i la visual (fotografies). A través d'un detallat seguiment d'aquest certamen, Celigueta posa de manifest com les representacions i les autorepresentacions de l'indígena guatemaltenc han estat clau alhora de forjar identitats ètniques i nacionals i d'activar processos de transformació política. No gaire lluny de Guatemala, a Mèxic, és on se situa el text de Luca d'Ascia, que gira al voltant de la pintura maya a Chiapas. D'Ascia descriu amb precisió la “guerra d'imatges” (Gruzinski) que s'esdevé al voltant de l'anomenat “art indígena” –imatges de l'indígena vs. imatges sobre l'indígena-, i analitza com aquesta col·lisió de representacions visuals entronca amb els debats sobre tradició, modernitat, multiculturalitat i globalització a què es troba confrontat el moviment indigenista contemporani. L'últim article que presentem es titula *La escritura de lo ajeno. Ambivalencia e hibridación en el katakana japonés*. Blai Guarné mostra com el *katakana* (un dels modes d'escriptura de la llengua japonesa) s'ha anat constituint al llarg dels segles com una escriptura per a referir-se a allò aliè, extravagant o singular. Avui dia, el *katakana* apareix així com un dispositiu representacional que permet vehicular un conjunt de discursos –complexes, plurals, canviants- sobre el Japó contemporani i sobre la relació entre la identitat japonesa i Occident impossibles de transmetre mitjançant altres llenguatges.

En definitiva, lluny de pretendre reduir o simplificar la complexitat inherent a representacions, el que proposen aquests sis articles és encarar-la des de les eines pròpies de l'antropologia, tot deixant entreveure que és paradoxalment gràcies a aquesta mateixa ambivalència que la cultura i la comunicació humana són possibles.